

Pierre Bourdieu: Strukturalistický konstruktivismus

Pierre Bourdieu (1930–2002) studoval v Paříži na Faculté des lettres a École normale supérieure. V letech 1955–1957 působil jako gymnaziální profesor, 1958–1960 jako asistent na Faculté des lettres v Alžíru. Svou vědeckou dráhu zahájil jako etnolog maghrebských společenství (severní Alžír, Maroko, Tunis). V šedesátých letech se vrací do Paříže (1964 profesorem sociologie na École pratique des hautes études en sciences sociales, 1968 ředitelem Centre de sociologie européenne). Od roku 1982 působil na Collège de France v Paříži.

Knih, které Bourdieu během svého života publikoval, je ke třiceti. Patří k nim *Sociologie de l'Algérie* (1961), *Les héritiers* (1964, spolu s J.-C. Passeronem), *Esquisse d'une théorie de la pratique, précédée de trois études d'ethnologie kabyle* (1972), *La distinction: Critique sociale du jugement* (1979), *Le sens pratique* (1980), *Homo academicus* (1984), *La noblesse d'état: Grandes écoles et esprit de corps* (1989) a *Raisons pratiques: Sur la théorie de l'action* (1994). Jeho zřejmě nejvýznamnějším spisem je 600stránková kniha *Distinkce* (německy vyšla pod názvem *Die feinen Unterschiede* – „Jemné rozdíly“), kterou začal připravovat v roce 1963 a dokončil v roce 1979.

Svou původně etnologickou orientaci Bourdieu rozšířil na zkoumání soudobé Francie. Bourdieuovy sociologické názory nepochybně dotvářela jeho vlastní zkušenost a životní dráha, která vedla, jak bývá někdy konstatováno, „z periferie do centra“ (akademickou dráhu zahájil jako gymnaziální profesor, později působil v Alžíru, aby se postupně propracoval na profesorský post prestižní Collège de France). To mu umožňovalo dívat se na vlastní společnost s určitým odstupem, podobným tomu, jaký má etnolog, zkoumající určitou vzdálenou kulturu.

Oba významné proudy francouzského myšlení – strukturalismus i existencialismus – Bourdieu odmítl jako dvě krajnosti. Sociální svět má podle něj svou objektivní i subjektivní stránku, sociologie má proto vyústit do analýzy procesu, prostřednictvím kterého je objektivita zakotvena v sub-

jektivní zkušenosti. Jedná se o praxeologický přístup, který má vést k překonání tradičního dualismu mezi makro- a mikroúrovní. Sociologie není jen rekonstrukcí objektivních vztahů, ale i zkoumáním subjektivní zkušenosti a orientace aktérů. Koncepce Pierra Bourdieua „*spočívá v několika základních pojmech jako habitus, pole a kapitál*“, jejím „*hlavním svorníkem je dvousměrný vztah mezi strukturami objektivními (strukturami sociálního pole) a strukturami osvojenými (strukturami habitu)*“ (Bourdieu, 1998, str. 7).

Habitus

Základní hypotézy o fundamentálních rysech sociálních aktérů vyjádřil Bourdieu v konceptu habitu. I když jde o pojem prvořadého významu, není v jeho textech nikdy definován jednoduše, stručně a jasně, nýbrž je vymezován a objasňován různými složitými formulacemi. Obvykle se slovem habitus označuje zevnějšek, image, způsob vystupování a zvláštnosti osobního stylu chování. To vše je ovšem podle Bourdieua determinováno příslušností jedince k určité skupině nebo třídě. Tím se habitus stává pojmem vytvářejícím most mezi objektivními a osobnostními strukturami, mezi objektivismem a subjektivismem.

Obecně lze konstatovat, že Bourdieu spojuje habitus se schématy lidského vnímání, myšlení a jednání. Důležitý je v tomto kontextu pojem dispozic, tedy sklonů k určitému chování. Bourdieuova výchozí hypotéza spočívá v tom, že sociální aktéři jsou vybaveni systematicky strukturovanými dispozicemi, které jsou konstitutivní pro jejich praxi a pro jejich uvažování o této praxi. V jedné z typických formulací označuje Bourdieu formy habitu jako „*systémy trvalých dispozic*“, jako „*strukturované struktury vhodné k tomu, aby působily jako strukturující struktury*“ (Bourdieu, 1976, str. 164–165). Habituální dispoziční systém obsahuje:

- schémata percepce (vytvářející struktury každodenní percepce sociálního světa),
- schémata reflexe (k nimž počítáme: tzv. „teorie“ všedního dne, etické normy a estetická měřítka),
- schémata jednání.

Uvedená schémata, sloužící jednotlivcům k orientaci uvnitř sociálního světa a k vytvoření přiměřených praktik, jsou v praxi vzájemně propojena a působí vždy jako jeden celek.

Habitus spočívá na individuálních a kolektivních zkušenostech (Bourdieu, 1987, str. 101). Utváří se především během socializace a stává se pak jakousi „druhou přirozeností“. V tomto smyslu představuje habitus subjektivní – nikoliv však individuální (!) – systém zvnitřněných struktur, který není vrozený, nýbrž je společensky, a tím zároveň i historicky podmíněn a utvářen. Koncept habitu ukazuje, že každý jedinec (aktér) je společensky predeterminován a že se tato predeterminace promítá do jeho současných a budoucích jednání. Tímto způsobem plní habitus roli spojovacího článku mezi sociální strukturou na straně jedné a jednotlivci (jejich myšlením a chováním) na straně druhé.

Klíčová je myšlenka, že habitus představují schémata vnímání, myšlení a jednání, která jsou společná všem členům téže skupiny nebo třídy (Bourdieu, 1976, str. 187). Jedná se o schémata, jež jsou orientována na určité symbolické autority, reprezentující vzorce vkusu a chování, které jsou pro danou skupinu či třídu typické. Habitus je v díle P. Bourdieua spojen s teorií praxe, s teorií sociálních polí a teorií tříd. Představuje základ toho, co autor označuje jako praktický nebo sociální smysl („le sens pratique“). Aktérům slouží tento smysl k orientaci ve specifických „polích“ praxe uvnitř sociálního světa a při uskutečňování praktik, které jsou založené na porozumění a smyslu (Bourdieu, 1987, str. 127).

Sociální pole

Z habitu utvářená praxe se realizuje ve strukturovaném rámci, který Bourdieu označuje výrazem pole. Protože struktura těchto sociálních polí představuje pro aktéry zdroj nátlaku, lze je rovněž označit jako „silová“ pole. „Vnější“ (externí) tlaky dané strukturálními vztahy uvnitř sociálních polí představují jakýsi protějšek k „vnitřním“ (interním) habituálně podmíněným tlakům, internalizovaným v rámci socializace. Možnosti praxe sociálních aktérů tedy nejsou voluntaristicky libovolné, nýbrž jsou omezené jak interními, tak i externími tlaky.

Pravidla, která nalezneme ve všech polích, stanovují – pro příslušné pole vždy specificky – rámce přípustných a nepřípustných herních praktik, a tím představují formu nátlaku, kterému se aktéři nemohou vyhnout, pokud nechtějí opustit hru, tzn. vystoupit z tohoto pole. Jednotlivé kroky ak-

térů nejsou pravidly přísně předurčeny, ale vycházejí z jejich strategických úvah. Dalším druhem omezení, které vstupuje do hry v poli, jsou tlaky, které vyplývají z nedostatku zdrojů, jež mají aktéři k dispozici. Průběh a výsledek hry je podmíněn rozhodujícím způsobem zdroji, kterými aktéři disponují, a jejich schopnostmi je strategicky využít. Bourdieu (1987, str. 123) tyto zdroje chápe jako kapitály. Jednotlivá sociální pole tedy můžeme chápat jako specifické hrací prostory, které jsou definovány konkrétními pravidly hry a jejich specifickými vklady, tj. formami kapitálu.

Svou teorií sociálních polí nastiňuje Bourdieu pluralitní obraz sociálního světa diferencovaného na specifická pole, v nichž v rámci přijatých pravidel a strategií vedou aktéři permanentní boj o definici vkladů, o přivlastnění a udržení kapitálových zdrojů a o zisky, které z nich plynou. *„Boj, v němž proti sobě stojí aktéři nebo instituce vlastníci dostatečné množství určitého (hlavně ekonomického nebo kulturního) kapitálu, aby mohli na svých polích zaujímat dominantní postavení, je mimo jiné ... bojem za uchování nebo změnu ‚kursu‘ mezi různými druhy kapitálu“* (Bourdieu, 1998, str. 40).

Nahlížena statickým pohledem se struktura pole jeví – při předem daných pravidlech hry – jako determinovaná strukturou kapitálu. Vzájemně propojení aktéři v postavení vlastníků kapitálu představují elementy struktury silových polí. Kolem aktérů a skupin se silnějším kapitálem vznikají mocenská centra. Sociální pole lze pak popisovat nejen jako pole praxe, silová pole a hrací pole, ale také jako bojová pole, na kterých se svádí boj o uhájení nebo o změnu poměru sil (Bourdieu, 1985, str. 74). Pozice, o které se bojuje, jsou spojeny s určitým jménem, ctí, slávou, prestiží a autoritou (Bourdieu, 1979, str. 281).

Formy kapitálu

V běžné řeči označuje pojem kapitál obvykle peněžní a věcné prostředky, které slouží produkci a oběhu zboží. Bourdieu toto chápání rozšiřuje tím, že pojem kapitál používá i mimo oblast zbožně peněžních vztahů. Jako etnologovi mu totiž vadí, že ekonomicky definovaný pojem kapitálu nelze použít při studiu předkapitalistických forem hospodářství, i to, že vede k popírání ostatních forem ekonomii, zejména ekonomie symbolických statků. Klasický ekonomický kapitál přitom Bourdieua zajímá méně než jiné formy kapitálu.

Bourdieu chápe svou teorii jako příspěvek k vědě o ekonomii praxe. Vychází z kritiky tradičního ekonomického pojetí, které redukuje ekonomické vztahy na vztahy zbožně peněžní. Ekonomie podle Bourdieua prolíná všemi oblastmi života. Tím, že tuto skutečnost tradiční pojetí ignoruje, má tendenci implicitně vysvětlovat všechny ostatní formy sociálních vztahů ne-ekonomicky, tj. jako vztahy, které nejsou zaměřené na vlastní prospěch (Bourdieu, 1992b, str. 50).

Mezi kapitály a poli existuje významný vztah. Různé formy kapitálu představují vklady, které jsou v sociálních polích takřka jako „ve hře“ a o něž aktéři soupeří. Zároveň tyto různé, analyticky a pojmově rozlišitelné typy kapitálu (ekonomický, kulturní, sociální, symbolický aj.) představují teoretické kritérium diferenciací specifických polí. S každým polem koresponduje druh kapitálu představující mocenský prostředek a vklad (Bourdieu, 1985, str. 10). Kapitál je ve všech svých formách rozdělován nerovnoměrně. Praktické disponování odpovídajícím druhem kapitálu – podobně jako trumfy v karetní hře – podmiňuje šance jednat a dosáhnout zisku uvnitř specifického sociálního pole. Navíc ovšem jsou jednotlivé formy kapitálu podle Bourdieua do značné míry konvertibilní a lze je vzájemně směňovat.

Bourdieu rozlišuje čtyři základní druhy kapitálu – ekonomický, kulturní, sociální a symbolický. V jakém sociálním prostoru je kdo situován a jaký má habitus, to závisí na tom, jakým kapitálem disponuje a jak jej akumuluje.

- Ekonomickým kapitálem Bourdieua rozumí různé formy materiálního bohatství (nejen vlastnictví výrobních prostředků). Konstatuje, že při nejmenším ve společnostech s rozvinutým tržním hospodářstvím je směnitelný za peníze a lze jej institucionalizovat pomocí vlastnického práva (Bourdieu, 1992b, str. 52). Ekonomický kapitál je kapitálem v tradičním slova smyslu. I když Bourdieu nikterak nepochybuje o tom, jaký význam tento typ kapitálu stále ještě v současných společnostech zaujímá, detailně se o něj příliš nezajímá. Ke skutečné moci může podle něj ekonomický kapitál vést jedině tehdy, je-li spojen s dvěma dalšími druhy kapitálu, s kulturním a sociálním kapitálem. Kulturní kapitál, který je především vzdělanostním kapitálem, považuje Bourdieu za důležitější než kapitál sociální.
- Kulturní kapitál (ačkoliv je za určitých podmínek transformovatelný na ekonomický kapitál) má svou vlastní logiku, která se od logiky materiálního bohatství zřetelně odlišuje. Bourdieu rozlišuje mezi různými for-

mami kulturního kapitálu: objektivacemi, inkorporacemi a institucionalizacemi.

- Kulturní kapitál v objektivním stavu je k dispozici např. ve formě knih, obrazů, uměleckých děl, technických přístrojů apod. V této formě je kulturní kapitál úzce vázán na ekonomický kapitál. Všechny zmíněné objekty mají i materiální hodnotu (tzn. ekonomickou cenu) a většinou je lze směnit za peníze. Objektivizované formy kulturního kapitálu ovšem závisejí i na kulturních kompetencích sociálních aktérů. Kniha bez čtenáře zrovna tak jako výtvarné dílo bez diváka s odpovídajícími estetickými dispozicemi by byly pouhými předměty s hodnotou materiálu, z něhož jsou zhotoveny.
- Kulturním kapitálem v inkorporovaném stavu se rozumí osobně osvojená a internalizovaná kulturní kompetence, tedy veškeré kulturní schopnosti, dovednosti a formy vědění, kterých lze nabýt vzděláním (v co nejširším smyslu slova). Tato forma kapitálu je zásadně vázána na tělo a na osobu. Chce-li jím někdo disponovat, musí si ho prostřednictvím odpovídajícího vzdělání osobně osvojit. To ovšem vyžaduje potřebný čas (hodnota, kterou se za internalizaci kulturního kapitálu platí, je vyjádřitelná v čase potřebném na jeho osvojení). Protože tuto inkorporaci nelze delegovat (tamtéž, str. 55), musí být příslušný čas každým aktérem investován osobně. Kompetence v podobě internalizovaného kulturního kapitálu představuje součást dispozic habitu. Stejně jako internalizace základních rysů habitu je i inkorporace kulturního kapitálu ovlivněna do značné míry rodinou.
- Třetí formou kulturního kapitálu je jeho institucionalizace, především ve formě dokladů (vysvědčení a diplomů) o absolvování určitého vzdělávacího stupně a vzdělanostních titulů. Titul jako vysvědčení o kulturní kompetenci přináší jeho vlastníkovvi trvalou a právně garantovanou konvenční hodnotu. Jeho dosažením disponuje příslušná osoba nejen inkorporovaným kapitálem, ale i dokladem – legitimací, opravňující vykonávat určité povolání a tím umožňující proměnit tento kapitál ve finanční příjem (tzn. v ekonomický kapitál). Kulturní kapitál se reprodukuje vzdělávacím systémem společnosti (školy, univerzity) a rodinným dědictvím. Není pouze individuální veličinou, neboť je možné ho do určité míry i dědit, a tak zvětšovat rodinnou tradici. I když podle Bourdieua klesá význam ekonomického kapitálu ve srovnání s kapitálem kulturním, ekonomický kapitál stále utváří potřebný základ.

- Sociálním kapitálem jsou míněny vztahy, do nichž je aktér zapojen a k nimž se může uchýlit v případě, že z nějakého důvodu potřebuje podporu jednotlivých aktérů či skupin. Sociální kapitál je tedy založen na využívání trvalé sítě (v podstatě institucionalizovaných) vztahů založených na vzájemné známosti či uznávání (tamtéž, str. 63). Jde o síť vztahů, která je produktem individuální nebo kolektivní investiční strategie a která dříve nebo později slibuje určitý užitek. Čím rozsáhlejší taková síť je, tím větší jsou šance na dosažení zisku při reprodukci ekonomického a kulturního kapitálu.
- Symbolický kapitál působí jako kapitál cti a prestiže (Bourdieu, 1976, str. 348), jako kredit vážnosti v nejširším smyslu, využívající symbolické zdůrazňování, používání symbolů statusu a znaků distinkce. Ve většině případů se setkáváme se symbolickým kapitálem ve společnosti jiných forem kapitálu, přičemž je schopen posílit jejich specifickou účinnost (Bourdieu, 1979, str. 331). Můžeme ho také chápat jako vnímanou a legitimně uznávanou formu těchto tří kapitálů (Bourdieu, 1998, str. 81). V návaznosti na Marcela Mausse Bourdieu konstatuje, že symbolická účinnost tohoto typu kapitálu se stává jakousi magickou silou, jejíž uplatňování má charakter „kolektivní magie“.

Symbolický a sociální kapitál představují ty druhy kapitálu, s jejichž projevy se lze hojně setkávat i ve společnostech předkapitalistických. Velmi často přitom slouží k zastření ekonomické moci.

Třídy a jejich vkus

Bourdieuův model sociálního prostoru a sociálních tříd může být chápán jako pokus integrovat pluralitu relativně autonomních polí do jednoho modelu. Ačkoliv konstrukce tohoto modelu odráží realitu francouzské poválečné společnosti, Bourdieu soudí, že je platný pro všechny třídní společnosti. Pro jeho konstrukci jsou důležitá především tři kritéria: objem kapitálu (objem ekonomického, kulturního a sociálního kapitálu, jímž daná třída disponuje), struktura kapitálu (poměr a vztah různých druhů kapitálu) a sociální životní dráha (zda se určitá třída nebo třídní frakce nachází v setrvalém postavení, vzestupu či sestupu). Prostor sociálních pozic definovaný podle těchto tří kritérií je v Bourdieuově díle konkretizován díky vyhodnocení rozsáhlého empirického materiálu vypovídajícího o příjmech,

vzdělání, kvalifikaci a sociálním původu francouzské společnosti šedesátých a počátku sedmdesátých let.

Bourdieuovy analýzy se týkají teoreticky konstruovaných tříd. Na základě analýzy obsáhlého statistického materiálu vypovídajícího o rozložení ekonomického a kulturního kapitálu uvnitř francouzské společnosti dospívá Bourdieu k představě o prostoru sociálních pozic, který je uskupen do tří velkých sociálních tříd – vládnoucí, střední a lidové. Vládnoucí třída se skládá ze dvou protikladných frakcí, reprezentujících dělení moci (1991, str. 77) na moc ekonomickou a intelektuální – tj. z vládnoucích mocných, disponujících ekonomickým kapitálem, a ovládaných mocných, disponujících kulturním kapitálem.

Zvláštní pozornost věnuje Bourdieu umělcům, spisovatelům a vědcům, tedy intelektuálům, kteří sami o sobě představují relativně autonomní a mnohonásobně diferencované pole. Intelektuálové jsou podle Bourdieua ovládanou částí vládnoucích. Ačkoliv nesedí bezprostředně u mocenských pák, mají jako názoroví vůdci a občanská seskupení moc a vliv. Střední třída (maloburžoazie) se skládá z frakcí, které odlišuje to, zda je pro ně charakteristický sestup, stabilní pozice nebo vzestup. Podle tohoto kritéria je možné diferencovat uvnitř střední třídy odstupující, exekutivní a novou maloburžoazii.

Třetí třída (prostého) lidu – *classe populaire* – je třídou těch, kteří jsou zcela ovládnuti. Protože vymezením sociálních tříd podle jejich postavení v prostoru sociálních pozic není dostatečně určeno, co jednotlivé třídy charakterizuje, zavádí Bourdieu ještě jednu diferenciaci sociálního prostoru, a to podle životních stylů. Jestliže prostor sociálních pozic vyjadřuje objektivní ekonomické, kulturní a sociální podmínky jednotlivých skupin a tříd aktérů, prostor životních stylů se týká symbolických znaků způsobu života. Bourdieu tento prostor konkretizuje na základě poznatků ze statistických šetření a sociologických výzkumů vypovídajících o konzumu, bydlení, stravovacích zvyklostech, kultuře, volném čase atd. Empirický materiál o praktikách životních stylů, který v *Distinkci* analyzuje, je nesmírně rozsáhlý. Dokazuje, že vůbec není náhodné, s kým se kdo přátelí, co a jak jí, jak si zařizuje byt apod. – tedy kým a čím se obklopuje. Všechny tyto věci a praktiky spolu úzce souvisí, a to díky příslušnosti k sociálnímu prostoru a sociálnímu původu.

Mezi prostorem sociálních pozic a strukturovaným distinktivním prostorem životních stylů existuje ekvivalence (Bourdieu, 1998, str. 12), a proto mohou být ke každé sociální pozici přiřazeny typické praktiky a objekty symbolického způsobu života: preferované potraviny, hudba,

automobily, literatura, bydlení, druhy sportu atd. Tento vztah ovšem nemá charakter přísné kauzality, nýbrž statistické korespondence. Základ životního stylu představují v habitu uložené systémy preferencí, principů vidění a třídění, které vytvářejí to, co Bourdieu označuje výrazem vkus („le gout“). Jakožto sklon a schopnost určité třídy osvojovat si (materiálně nebo symbolicky) klasifikované a klasifikující předměty a praktiky je vkus podstatou životního stylu (Bourdieu, 1979, str. 194).

V korespondenci ke třem základním třídám lze potom rozlišit (i když poněkud zjednodušeně, neboť se jedná o formy, které lze ještě dále vnitřně diferencovat) tři formy vkusu konstituující životní styl (tamtéž, str. 14). První představuje legitimní vkus horní třídy, druhou formou vkusu je střední vkus maloburžoazie, třetí je vkus populární. Vkus výše postavené třídy se od vkusu níže postavené odlišuje celou řadou distinktivních znaků. Analýzy Pierra Bourdieua zbavují iluzí o tom, že náš vkus je osobní, individuální záležitostí. Rozmanitost vkusů je vypočitatelná a rozhodně není dílem náhody. Na základě bohatého empirického materiálu autor dokazuje, že vkus není individuální vlastností ani osobní zásluhou, nýbrž je společenským produktem.

Funkce vzdělávacího systému

Školství se stalo Bourdieuovým celoživotním tématem. Od šedesátých let prováděl společně se sociologem Jeanem-Claudem Passeronem rozsáhlé výzkumy analyzující francouzský výchovný a vzdělávací systém (*Les héritiers*, 1964). Tyto výzkumy se staly jakýmsi pohledem za fasádu školství, který zpochybnil ideu emancipace prostřednictvím vzdělání, která byla ve Francii té doby značně rozšířená. Ne náhodou proto také jejich společná kniha dostala v německém vydání název *Illusion der Chancengleichheit* – „Iluze rovnosti šancí“ (1971). Bourdieu s Passeronem v tomto díle na výzkumných datech doložili a prokázali, že existovala – a stále ještě existuje – velmi úzká souvislost mezi možností disponovat tzv. kulturním kapitálem a studijními úspěchy. Vzdělávací systém je podle těchto autorů jednou z nejdůležitějších, ne-li dokonce nejdůležitější společenskou institucí, přispívající k reprodukci stávajícího společenského řádu.

Bourdieu hovoří o tom, že ve všech pokročilých zemích je dnes důležitý a významný akt nominace, tedy uvedení se názvem určité školy. Akt zařazení podle školy nebo příslušnost k určité škole jsou srovnatelné s aktem posvěcení. V návaznosti na Durkheimovo rozlišení binárních opozic po-

svátého a profánního rozvíjí Bourdieu myšlenku o tom, že onen rituální řez, který je veden mezi posledním přijatým a prvním odmítnutým, nastoluje jakousi zásadní povahovou diferenci, jejímž znamením je právo nosit určité jméno, určitý titul. Jde podle něj o skutečně magickou operaci, protože vyvolení pak nesou po celý život značku své příslušnosti. Jsou příslušníky určitého řádu (ve středověkém smyslu slova), a to řádu šlechtického. Udělování diplomů, provázené slavnostním obřadem, je srovnatelné s pasováním na rytíře (Bourdieu, 1998, str. 29).

Kultura, přesněji řečeno legitimní kultura třídní společnosti, je podle Bourdieua produkt moci, určený k tomu, aby moc vyjadřovala a legitimovala. Proti tezi o kulturní rovnosti, podle níž je kulturní bohatství společnosti přístupné stejnou měrou všem jejím členům, vystupuje Bourdieu s tvrzením o nerovném rozdělení kulturního kapitálu. Představa o rovnosti šancí je iluzí, protože vzdělávací systém přispívá k reprodukci tohoto nerovného rozdělování tím, že podporuje životní dráhu dětí, které nastupují svoji cestu s kulturním kapitálem získaným v rodině. Instituce vzdělání je tím, co přispívá k zachování dělby kulturního kapitálu a tomu odpovídající reprodukci struktury sociálního prostoru (tamtéž, str. 27).

Model, který Bourdieu načrtává, objasňuje podle jeho soudu zároveň dvě věci: Proč rodiny, zejména rodiny privilegované (rodiny intelektuálů, učitelů, příslušníků svobodných povolání), projevují o vzdělání stále větší zájem, a proč se nejvyšší vzdělávací instituce, vedoucí k těm nejvyšším sociálním pozicím, stávají čím dál tím více monopolem dětí z privilegovaných kategorií (tamtéž, str. 28). „*Instituce vzdělání*“, říká Bourdieu, „*o níž jsme si snad kdysi mysleli, že upřednostňováním schopností před dědičnými privilegii dokáže možná nastolit určitou formu meritokracie, tak spíše spíše k tomu, vytvořit skrze skrytý vztah mezi školním vzděláním a zděděnou kulturou skutečnou státní šlechtu, zakládající svou autoritu a legitimnost na školním titulu*“ (tamtéž, str. 30).

Technická funkce školního vzdělání pouze maskuje funkci sociální. Tituly, které výsledky zkoušek potvrzují a prezentují se jako záruky technické kompetence, jsou ve skutečnosti – podobně jako šlechtické tituly – osvědčením o kompetenci sociální. V podstatě jde o posvěcení statutárních držitelů sociální kompetence, tj. práva vládnout (tamtéž, str. 29–30). Přitom je ovšem nutné mít na zřeteli i to, že povaha dnešního sociálního řádu, na jehož reprodukci se škola jako jedna z významných složek podílí, je taková, že od každého z aktérů, který se chce prosadit, vyžaduje obrovské úsilí a oběti. Jde o tlak, který je srovnatelný s tlakem, který kdysi vyvíjela na své privilegované členy dvorská společnost (tamtéž, str. 33), která (jak je to

známé z děl Norberta Eliase) nutila své příslušníky k neustálému boji o ohrožené šance na moc, postavení a prestiž. Proto také školský systém – přestože má značnou tendenci k setrvalosti a setrvačnosti, pokud jde o struktury, na jejichž reprodukci a zachování se podílí – zároveň obsahuje i určité kontradikce, které se mohou stát podstatou konfliktů, jež mohou za určitých okolností nabýt dramatické povahy.